

Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development

Spring 2023, Vol.4, No.1, Serial Number 13, pp 84-100

doi 10.22077/vssd.2022.4954.1062

Investigating the Factors Affecting the Sustainable Livelihood of Rural Households (Case Study: Agricultural Section of Rustaq Rural District in Khalilabad County)

Ali Izadi^{1*}, Seyed Hadi Tayebnia², Javad Bazrafshan²

1. PhD Student, Department of Geography, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

2. Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

*Corresponding author, Email: aezadi2014@gmail.com

Keywords:

Sustainable Livelihood, Rural Households, Rural Development, Rustaq Rural District, Khalilabad County

Abstract

Rural economy, as one of the most basic aspects of rural existence, has long been associated with agriculture and agricultural activities, so that the agricultural sector is very important for families in terms of employment and income. Hence, it can play an important role in reducing poverty, and especially, improving sustainable rural livelihood. Therefore, the purpose of this study was to investigate factors affecting the sustainable livelihood of rural households in Rustaq rural district. The research method was descriptive-analytical. First, in addition to documentary and field studies, a wide range of indicators were determined. Then, data collection was performed based on selected indicators and a household questionnaire. In this regard, the role of the agricultural sector in 337 households living in the villages of Rustaq was studied. The validity of the questionnaire was examined by experts, and the reliability coefficient of the questionnaire was 0.85. Shannon and Coopras entropy weight models and SPSS software were used for data analysis and statistical and spatial analysis. The results showed that among the dimensions studied, economic dimension with an average of 15.144 and social dimension with an average of 12.102 have the first and second ranks in improving sustainable livelihood. Using the Coopras model, among the villages, Niqab with a degree of importance of 100 had better sustainable livelihood than other villages. Sustainable livelihood can have negative consequences (migration and lack of investment in rural areas) in terms of economic, social, human, environmental, and physical components, and has caused great damage to rural households' sustainable livelihood. Therefore, necessary measures should be taken to prevent this damage.

Received:

16/Dec/2021

Revised:

18/Aug/2022

Accepted:

23/Aug/2022

How to cite this article:

Izadi A., Tayebnia S.H., Bazrafshan J. (2023). Investigating the Factors Affecting the Sustainable Livelihood of Rural Households (Case Study: Agricultural Section of Rustaq Rural District in Khalilabad County). *Village and Space Sustainable Development*, 4(1), 84-100. 10.22077/vssd.2022.4954.1062

فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره چهارم، شماره یکم، پیاپی ۱۳، بهار ۱۴۰۲، صفحات ۸۴-۱۰۰

10.22077/vssd.2022.4954.1062

تحلیل عوامل موثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: بخش کشاورزی دهستان رستاق در شهرستان خلیل آباد)

علی ایزدی*^۱، سیدهدادی طیب نیا^۲، جواد بذرافشان^۲

۱. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

۲. دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

*نویسنده مسئول: aezadi2014@gmail.com

چکیده:

اقتصاد روستایی به عنوان یکی از وجوه بسیار اساسی موجودیت روستا، از دیرباز با کشاورزی و فعالیت‌های زراعی عجین بوده است به گونه‌ای که، بخش کشاورزی از نظر اشتغال خانوارها و درآمدزایی برای آنان بسیار اهمیت دارد. از این رو، می‌تواند نقش مهمی در کاهش فقر و بخصوص تقویت معیشت پایدار روستایی ایفا کند. لذا هدف این پژوهش، بررسی عوامل موثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی در دهستان رستاق است. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. بدین منظور ابتدا ضمن مطالعات اسنادی و میدانی، طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها تعیین گردید. سپس، جمع‌آوری داده‌ها براساس شاخص‌های انتخابی و با استفاده از پرسش‌نامه خانوار انجام شده است. در این راستا نقش بخش کشاورزی در ۳۳۷ خانوار ساکن در روستاهای دهستان رستاق از توابع شهرستان خلیل آباد مورد بررسی قرار گرفت. روایی پرسش‌نامه توسط متخصصین مورد بررسی قرار گرفت که ضریب اعتبار پرسشنامه نیز، برابر با ۰/۸۵ به دست آمده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و نیز تحلیل‌های آماری و فضایی از مدل‌های وزنی آنتروپی شانون و کوپراس و نرم افزار Spss استفاده شده است. نتایج نشان داد در بین ابعاد مورد مطالعه، بعد اقتصادی (۱۵/۱۴۴) و بعد اجتماعی با میانگین (۱۲/۱۰۲) رتبه‌های اول و دوم را در بهبود معیشت پایدار به خود اختصاص داده‌اند. با استفاده از مدل کوپراس، در بین روستاهای مورد مطالعه روستای نقاب با درجه اهمیت (۱۰۰) نسبت به سایر روستاها از سطح معیشت پایدار بهتری برخوردار بوده است. معیشت پایدار در زمینه‌های مولفه‌ها (اقتصادی، اجتماعی، انسانی، زیست‌محیطی، فیزیکی) می‌تواند پیامدهای منفی (مهاجرت، عدم سرمایه‌گذاری در روستا) را در پی داشته باشد و موجب شده تا خانوارهای روستایی به میزان زیادی از نظر معیشت پایدار آسیب ببینند. در این راستا باید تمهیدات لازم رأی جلوگیری از این آسیب در نظر گرفته شود.

واژگان کلیدی:

معیشت پایدار، خانوارهای روستایی، توسعه روستایی، دهستان رستاق، شهرستان خلیل آباد

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۰۹/۲۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۵/۲۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۶/۰۱

۱- مقدمه

امروزه توجه به روستاها به عنوان بخش پایه و ضروری توسعه هر کشوری است؛ چرا که بخش عظیمی از جمعیت فقرای جهان در مناطق و بافت‌های روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند (مهدوی، شمس‌الدینی، ۱۳۹۲: ۲۱). از این رو، بیشتر برنامه‌ریزان روستایی و به ویژه برنامه‌ریزان کشاورزی به این موضوع واقف هستند و به همین علت بر اهمیت فعالیت‌های توسعه کشاورزی تاکید می‌کنند (بسحاق، ۱۳۹۰: ۴۵). امروزه توسعه کشاورزی و نقش حیاتی آن بر روند بهبود زندگی خانوارهای روستایی و پیشبرد آن در کشور بر هیچ کس پوشیده نیست (حاجی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۰۱). به طوری که ۰/۲۳ اشتغال، ۰/۱۴ از تو. لید ناخالص ملی، ۰/۳۱ از صادرات غیرنفتی و ۰/۹۴ نیازهای غذایی کشور را تولید و تأمین می‌کند (شاهرخی ساردو و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۲).

طراحی و اجرای سیاست‌های جامع توسعه روستایی و کشاورزی اساس توانمندسازی و بهبود پایداری معیشت خانوارهای روستایی می‌باشد (Waleling et al, 2016: 769). در این میان، برنامه‌ریزان کشورهای در حال توسعه عمدتاً به این مطلب پی‌برندند که بررسی نیازهای خانوارهای روستایی نقش مهمی در بهبود معیشت ایفا می‌کند (عناستانی، جوانشیری، ۱۳۹۳: ۳۶). به عبارتی دیگر، تغییراتی عمده در تفکر روستایی در نیم قرن اخیر رخ داده است و معیشت روستایی به طور بالقوه در کشورهای در حال توسعه در تلاش برای کاهش فقر روستایی، مطرح شده است.

براین اساس، رفع نیازهای اساسی توسعه، با هدف دسترسی به زندگی و کیفیت بهتر با انجام پذیری معیشت برای همه به طور مساوی تلقی می‌شود که بر پایه مشارکت مردم و دولت‌ها استوار است که سمت و سوی آن توسط خود مردم مشخص شده و همکاری و هماهنگی‌های بین بخشی را مورد توجه قرار می‌دهد (فدایی، زاهدی، ۱۳۸۵: ۱۴). در واقع از دیدگاه بسیاری از نویسندگان و سازمان‌های عمده توسعه بین‌المللی برای توسعه جوامع محلی، رهیافت‌های گذشته و حال موفقیتی در کاهش فقر نداشته‌اند و تغییر در رویکرد ضروری است. در این میان، یکی از چهارچوب‌هایی که می‌تواند به صورت جامع، راهبردهای افراد در شرایط آسیب‌پذیری، با در نظر گرفتن معیشت آن‌ها رو توضیح دهد و به صورت یک سیستم پویا هم مداخلات خارجی و هم فعالیت ساکنان روستایی را در نظر بگیرد رویکرد معیشت پایدار روستایی است (Tang, Bennett, Xu, and Li, 2013: 19).

رویکرد معیشت پایدار در طول سال‌های گذشته، بهترین روش برای پرداختن به مسائل فقر و توانمندسازی فقرا بوده است (Darden et al, 2002: 419). این رویکرد یکی از رویکردهای تحلیلی جدید در زمینه توسعه روستایی است و در سال‌های اخیر به منظور توسعه روستایی و کاهش فقر مورد توجه قرار گرفته است. در واقع سعی دارد مشکل فقر و آسیب‌پذیری خانوارها را بر محوریت انسان حل کند (phillips and potter, 2003: 167). در این میان، توسعه کشاورزی به کمک رویکرد معیشت پایدار که محور اقتصادی و راه حل عملی برای معیشت برای خانوارهای روستایی بوده (Jan and sheyang, 2011: 1532) توانسته، باعث افزایش درآمد خانوارهای روستایی، تأمین مواد غذایی و بهبود رفاه حال روستاییان شود (Armo, 2014: 7).

از این تحلیل و تبیین وضعیت موجود، می‌توان به این نتیجه دست یافت شغل اکثر خانوارهای روستایی در سطح کشور به خصوص خانوارهای روستایی در دهستان رستاق کشاورزی و دامپروری به عنوان اقتصاد و معیشت غالب در سطح دهستان بوده است. این دهستان با ۹۸۵۷ هکتار اراضی قابل کشت سهم عمده‌ای در تولید محصولات کشاورزی داشته است. از این رو، با وجود فرصت‌ها و قابلیت‌های توسعه دهستان، نقاط ضعفی همچون مهاجرت‌های فصلی، دسترسی نابرابر به خدمات و تسهیلات، پایین بودن ضریب مکانیزاسیون و پایین بودن بهره‌وری آب در بخش کشاورزی و غیره که در جهت برطرف کردن آن باید تلاش شود.

براین اساس، دستیابی به معیشت پایدار در مناطق روستایی نیازمند توجه به پتانسیل‌ها و قوت‌های موجود در سطح منطقه در چارچوب الگوی معیشتی است که در کنار آن کاهش و برطرف کردن ضعف‌های موجود در زمینه‌های مختلف اقتصاد غالب مناطق روستایی منطقه برای دستیابی به معیشت پایدار امری ضروری است که نتیجه آن می‌تواند اثرات مثبت و فراوانی برای اقتصاد روستایی داشته باشد. از این رو بررسی و ارزیابی عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار خانوارهای روستایی در این دهستان از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. در این راستا، تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی دو سؤال است: اول، بین عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی کدام یک اهمیت بیشتری دارد؟ و دوم، چه تفاوتی بین روستاهای مورد مطالعه از نظر عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی وجود دارد؟

۲- بنیان نظریه‌ای

فرآیند توسعه روستایی نظامی منسجم است (straka and Tuzova, 2016:498) که می‌توان آن را، ارتقای استانداردهای زندگی توده‌های کم درآمد ساکن در مناطق روستایی دانست (شایان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۲). روستاها به مثابه مجتمع‌های زیستی و بستر اصلی فعالیت‌های زراعی، تبلور حیات اقتصادی اجتماعی کشور هستند (عزمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۸). که با داشتن منابع طبیعی و کشاورزی، با موضوعات فقر، بیکاری، ضعف زیرساخت‌های مناسب اقتصادی، پایین بودن نرخ بهره‌وری در بخش کشاورزی و بخش تولیدات روستایی از یک سو (Byrd et al, 2009: 694) و تخریب منابع طبیعی از سوی دیگر روبه‌رو هستند که مهم‌ترین تهدید در زندگی انسان‌ها بوده است (هادی‌زاده بزاز و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۵).

از این رو، اهمیت بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی هر کشور، چه ثروتمند چه فقیر، بیانگر این واقعیت است که کشاورزی به مثابه اولین بخش و عرضه‌کننده عوامل اساسی زندگی بشر و بخش‌های دیگر اقتصاد است (کریم و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۸). در این میان، مایکل تودارو بیان می‌دارد که توسعه کشاورزی و روستایی محور اصلی توسعه ملی است که علت آن را اشتغال بیش از ۸۰ درصد جمعیت روستایی جهان سوم به‌طور مستقیم و غیر مستقیم در فعالیت‌های کشاورزی می‌داند. همچنین، چون رابینسون کشاورزی را اساس و محور توسعه روستایی می‌داند که تواید مواد غذایی موثرترین سرمایه‌گذاری جانشین واردات است (طایی، ۱۳۹۲: ۳۴). لذا بخش کشاورزی نقش مهمی در راهبرد معیشت پایدار روستایی می‌تواند داشته باشد و موجب بهبود معیشت روستاییان شود (اصغری لقمجانی و ایزدی، ۱۳۹۶: ۲۷۵).

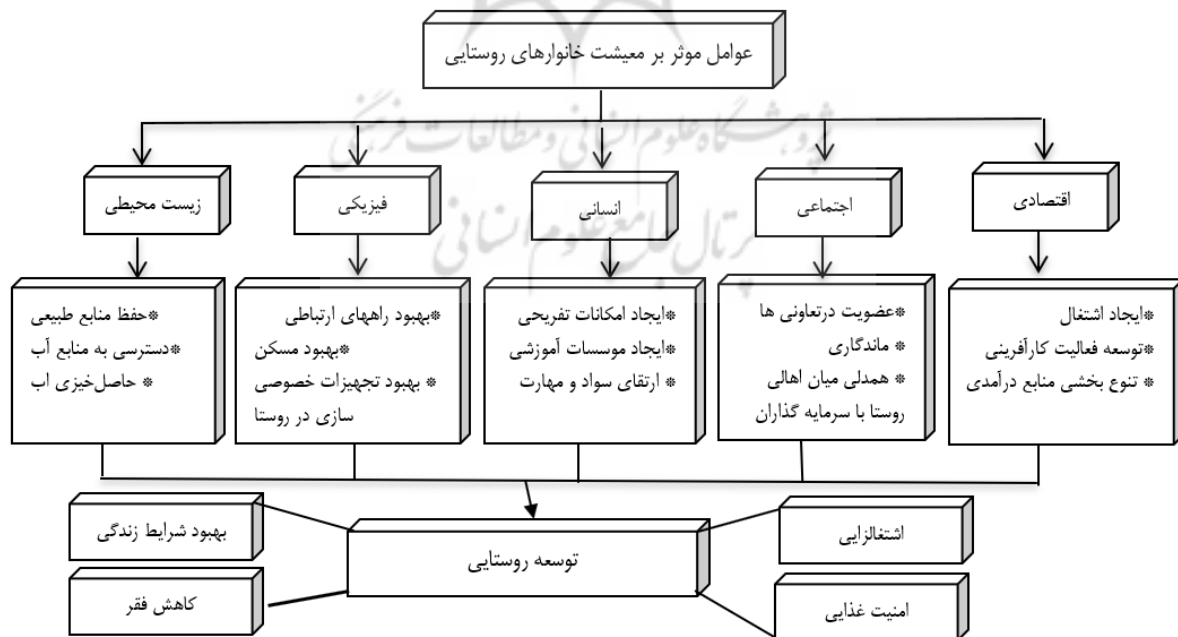
براین اساس، رویکرد معیشت پایدار، در اواخر دهه ۱۹۸۰ با هدف پیشرفت در راستای فقر زدایی از جوامع روستایی به وجود آمد (DFID, 1999: 2). در واقع ارائه چهارچوب معیشت پایدار در دهه ۱۹۹۰ میلادی به عنوان راهکار جدید معیشت در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی و یکی از ابزارهای مهم رسیدن به توسعه پایدار محسوب می‌شود (سجاسی‌قیداری و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۸). معیشت مشتمل بر دارایی‌های مالی و اجتماعی، قابلیت‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز برای یک شیوه زندگی اطلاق شده و زمانی پایدار خواهد بود که این قابلیت‌ها و دارایی‌ها را در زمان حال و آینده حفظ و بهبود بخشد، به طوری که منابع طبیعی پایه را برای آیندگان از بین نبرد و از بروز شوک‌ها و استرس، جلوگیری و آن را مدیریت کند (Carney, 1998:4; Scoones, 2009: 175).

در شکل‌گیری هر الگوی معیشت، شیوه ترکیب انواع مختلف سرمایه و منابع معیشتی بسیار مهم است؛ چرا که توانایی پیگیری راهبردهای مختلف معیشت روستایی وابسته به پایه‌های اجتماعی و مادی دارایی‌ها و سرمایه‌های ملموس و غیر

ملموسی است که در حیطه تسلط و مالکیت روستاییان است (Scoones, 1998:5). در این میان از مهم‌ترین و تاثیرگذارترین بسترهای پیشبرد اهداف توسعه در نواحی روستایی، شناخت وضعیت معیشتی پایدار خانوارها و عوامل مؤثر بر معیشت پایدار است (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۶). چمبرز و کانوی (۱۹۹۲) ادعا کردند که سه مفهوم پایداری، توانایی و برابری از اصول کلی یک معیشت پایدار هستند و درک خود را از معیشت پایدار به صورت زیر ارائه دادند: معیشت شامل قابلیت‌ها، توانایی‌ها، دارایی‌ها (منابع مادی و غیرمادی) و فعالیت‌هایی می‌شود که برای زندگی لازم است (Wei, Guiwu, Wenhua and Lei, 2016:5). در واقع یک معیشت زمانی پایدار است که توانایی مقابله با فشارها و تنش‌ها را داشته باشد (Tang, Bennett, Xu, and Li, 2013; 17).

در این میان، هرچند چارچوب‌های مختلفی برای تحلیل معیشت پایدار ارائه شده است اما چهارچوب پنج جزئی دپارتمان توسعه بین‌المللی یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های ارائه شده برای تحلیل معیشت پایدار است (Shen, 2009:11). بر این اساس، در ارتباط با معیشت، دارایی‌هایی مطرح است که به منابع پایه مردم محلی مربوط می‌شود. این دارایی‌ها اغلب به‌عنوان یک مدل پنج ضلعی شامل عناصر زیر است (FAO and ILO, 2009):

- (الف) سرمایه‌های انسانی: شامل نیروی کارگری، سلامت، مهارت و دانش افراد.
 (ب) سرمایه‌های طبیعی: شامل دسترسی به زمین، منابع آب، حیات وحش، پوشش گیاهی مراتع و جنگل‌ها.
 (پ) سرمایه‌های اجتماعی: به مجموعه‌ای از باورهای اجتماعی، هنجارها و شبکه‌هایی اشاره دارد که مردم می‌توانند از طریق آن‌ها مشکلاتشان را حل نمایند. در واقع این عنصر واسطه‌ای است بین شبکه‌های خویشاوندی و عضویت گروهی.
 (ت) سرمایه‌های فیزیکی: شامل مسکن، وسیله نقلیه، تجهیزات و احشام.
 (ث) سرمایه‌های مالی: شامل پس‌اندازها، اشیاء باارزش، دسترسی به درآمد مستمر، اعتبارات و بیمه‌های اعتباری.
 با این حال، به نظر می‌رسد که توجه به معیشت پایدار خانوارهای روستایی، می‌توان فقر را در این نقاط به خصوص دهستان رستاق به حداقل رساند و می‌تواند توسعه روستایی را به همراه داشته باشد (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰

با مروری بر پیشینه تحقیق مشخص می‌گردد که تاکنون تحقیقات مختلفی پیرامون معیشت پایدار در فرایند توسعه روستایی در سطح روستاهای کشور صورت گرفته است که به مواردی از آن اشاره می‌شود:

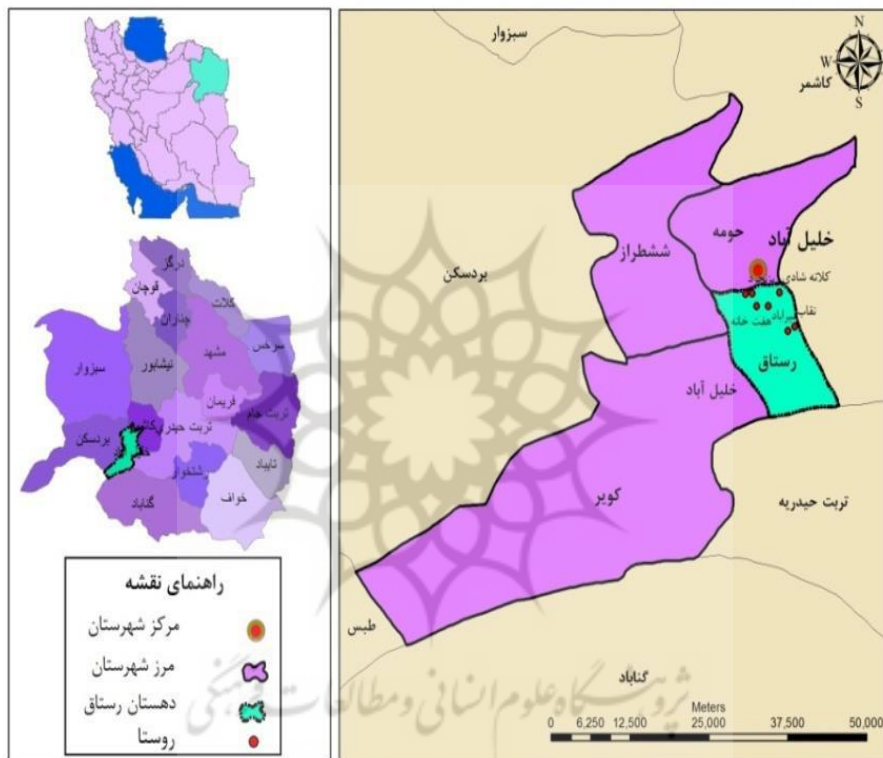
جدول ۱. خلاصه مطالعات صورت گرفته در زمینه معیشت پایدار در مناطق روستایی

عنوان	نویسندگان	خلاصه نتایج
نیازمندی‌های روستاییان برای دستیابی به معیشت پایدار	رومیانی و همکاران (۱۳۹۶)	نیازهای زیرساختی - زیربنایی و عوامل نیازهای بهداشتی و درمانی روستایی هرکدام به ترتیب با تبیین بیش از ۱۳ و ۴ درصد از کل واریانس به عنوان مهم‌ترین عامل‌ها معرفی شد
اثرات گردشگری بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی، از دید جامعه‌میزبان	محمدی و همکاران (۱۳۹۶)	نتایج حاکی از آن است که همه ابعاد تأثیر مستقیم و غیر مستقیم بر معیشت پایدار روستایی دارند
اثرات تالاب زریوار بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی	شانازی، اعظمی (۱۳۹۶)	تالاب زریوار یک امکان و فرصت اقتصادی و زیست محیطی در منطقه بوده و می‌تواند به راهبردی برای خروج منطقه از انزوای اقتصادی و جغرافیایی تبدیل شود
ارزشیابی اثرات اجرای سیاست اسکان مجدد در نواحی روستایی مبتنی بر رهیافت معیشت پایدار	عزیزپور، امیری (۱۳۹۷)	تحلیل وضعیت معیشت پایدار به تفکیک مولفه‌های آن نشان داده است که سرمایه فیزیکی از وضعیت خوبی برخوردار است و سرمایه‌های طبیعی، مالی، اجتماعی دارای وضعیت متوسط هستند و سرمایه انسانی در وضعیت نامناسب قرار دارد.
احیای معیشت پایدار روستاهای سنتی از طریق توسعه گردشگری	پایدار و همکاران (۱۳۹۸)	علی‌رغم تلاش‌های مسئولان محلی و مشارکت‌های مردمی در زمینه ایجاد زیرساخت‌های امنیتی و افزایش کیفیت ارائه خدمات مطلوب برای توسعه گردشگری در این منطقه، به علت عدم تأمین زیرساخت‌های اولیه و ... به عنوان مهم‌ترین موانع توسعه گردشگری در روستاها شناسایی شدند
شناسایی عدم قطعیت‌ها، پیشران‌ها و راهبردهای پایداری معیشت وابسته به مرتع‌داری در جوامع روستایی	ریگی و همکاران (۱۳۹۸)	در برنامه‌ریزی پایدار معیشت، مرتع‌داری برای روستاییان و عشایر از مهم‌ترین ارکان مدیریت و قانون‌گذاری، اقتصاد منابع طبیعی و توان تولید مراتع است.
تحولات معیشت روستایی ناحیه یانگو در فلات لوس چین از طریق کارهای کشاورزی	کون تانک و همکاران (۲۰۱۳)	به دلیل انجام کارهای کشاورزی، ناحیه یانگو در بازه زمانی ۶ سال، رشدی ۱۵۹ درصد را در درآمد تجربه کردند
پایداری معیشت خانوارهای روستایی توسط شاخص‌های پایداری بهبود معیشت، مناطق فرسایش یافته در جنوب چین	وانگ و همکاران (۲۰۱۶)	ضعف آموزش و پرورش در مناطق روستایی، آسیب‌پذیری امرار معاش فقرا را تشدید می‌کند و معیشت پایدار خانوار کشاورز را تهدید می‌کند
رویکرد معیشت پایدار در میان ماهیگیران رود نیل در تانزانیا در دریاچه ویکتوریا	الیزامنا (۲۰۲۰)	این مطالعه مداخلات مناسب متنوع سازی درآمد و مدیریت محیط زیست برای پایداری معیشت ماهیگیران نیچال و منابع ماهیگیری در دریاچه ویکتوریا را توصیه می‌کند
توانبخشی معیشت پایدار ماهیگیران گمشده در دریا در چین: مطالعه موردی شهر R در استان شاندونگ	خویو و شی جی (۲۰۲۰)	بر اساس داده‌های تحقیق میدانی در مورد ماهیگیری معمولی در شهر R، استان شاندونگ در چین، با استفاده از تجزیه و تحلیل رگرسیون لجستیک، قانون و تحقق معیشت توانبخشی پایدار را برای ماهیگیران از دست رفته در دریا، که تصمیم‌گیری برای جبران خسارت مربوطه و سیاست‌های اسکان مجدد دریا از دست داده را فراهم می‌کند

ماخذ: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، ۱۴۰۰

۳- روش، تکنیک‌ها و قلمرو

شهرستان خلیل آباد با مساحت ۵/۱۷۶۷ کیلومترمربع یکی از شهرهای استان خراسان رضوی است. این شهرستان در فاصله ۲۴۵ کیلومتری مشهد و از شمال به بخش کوهسرخ از جنوب به بجستان و گناباد و از سمت غرب به شهرستان بردسکن و از سمت شرق به کاشمر منتهی می‌شود. این شهرستان دارای ۵۱۷۰۱ نفر جمعیت، ۲۷ پارچه آبادی در قالب دو بخش شامل بخش مرکزی با تعداد ۱۴ روستا و بخش شش‌طراز با تعداد ۱۳ روستا است. بخش مرکزی، مرکز آن خلیل آباد است که دارای دودهستان به نام‌های حومه و رستاق می‌باشد. از این رو، دهستان رستاق از بخش مرکزی مورد مطالعه قرار گرفت (شکل ۲). در سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت این شهرستان ۸۴۴۱ نفر و ۲۷۴۸ خانوار بود که از این تعداد ۴۳۲۸ مرد و ۴۱۱۳ زن بوده‌اند. کشاورزی و دامپروری به عنوان اقتصاد و معیشت غالب در سطح دهستان است.

شکل ۲. موقعیت دهستان رستاق در شهرستان خلیل آباد

ماخذ: ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۰

پژوهش پیش رو از نوع توصیفی - تحلیلی است که جهت بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته، دارای دو بخش عمده بوده است. بخش اول را مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و استفاده از امکانات اینترنتی جهت بررسی مواردی چون ادبیات موضوع، پیشینه تحقیق، مفاهیم و غیره به خود اختصاص داده و بخش دوم در قالب پژوهش‌های میدانی جهت جمع‌آوری آماری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه انجام گردیده است. بدین منظور با توجه به سؤالات اساسی تحقیق اقدام به شاخص‌سازی در بخش عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار خانوارهای روستایی (جدول ۲) در خانوارهای مورد مطالعه و نهایتاً تهیه پرسشنامه شده است. لازم به ذکر است که شاخص‌های مورد مطالعه، متناسب با شرایط منطقه و از بین طیف گسترده‌ای از شاخص‌های مرتبط با هر بخش گزینش شده‌اند.

جدول ۲. شاخص‌های مورد توجه در عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار خانوارهای روستایی

معیار	شاخص
اقتصاد	ایجاد اشتغال در فعالیتهای (کشاورزی، دامداری، باغات)، خدمات و توسعه فعالیتهای کارآفرینی، تنوع بخشی به منابع درآمدی خانوار، امنیت غذایی
اجتماع	کاهش مهاجرت ساکنان به ویژه جوانان، مهاجرپذیری روستاها، همکاری برای سرمایه‌گذاری در امور روستا، مشارکت در تأمین هزینه‌های عمومی، همدلی در میان اهالی روستا با سرمایه‌گذاران، میزان ارتباط کشاورزان با کارشناسان و مروجان کشاورزی، عضویت در تعاونی‌ها، انجمن‌ها و تشکلهای روستایی
انسانی	ارتقای سواد و مهارت، دسترسی به مراکز آموزشی، ایجاد مؤسسات آموزشی، ایجاد امکانات تفریحی و سرگرمی (پارک‌های روستایی با محیطی امن)، دسترسی به اماکن مذهبی، دسترسی به نیازهای اعتباری (بانک‌ها، کمک‌های بلاعوض توسط نهادهای دولتی، افزایش مقدار وام)
فیزیکی	بهبود راههای ارتباطی، بهبود مسکن، بهبود تجهیزات خصوصی‌سازی در روستا
زیست محیطی	حفظ منابع طبیعی، استفاده منطقی از منابع، حفظ اکوسیستم و پتانسیل‌های احیای آن، دسترسی به منابع آب، حاصل خیزی خاک، کاهش تنوع پوشش گیاهی به دلیل توسعه دامداری‌ها

ماخذ: (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰، عزیزپور و امیری، ۱۳۹۷، بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۸، پایدار و همکاران، ۱۳۹۸، Liu and Liu, 2016)

(Loison, 2015, Losch et al, 2013)

جامعه آماری مورد مطالعه دهستان رستاق شهرستان خلیل آباد (خراسان رضوی) می‌باشد. تعداد خانوار آن ۲۷۴۸ خانوار در سال ۱۳۹۵ بوده و بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی کشوری شامل ۷ روستا می‌باشد. در این پژوهش از نمونه گیری تصادفی استفاده شده است و با فرمول کوکران حجم نمونه تعیین گردید است. حجم آماری $N=2748$ تعداد حجم نمونه $n=337$ برآورد شده است. براساس فرمول تخصیص متناسب تعداد حجم نمونه در هر روستا مشخص شد (جدول ۳).

جدول ۳- برآورد حجم نمونه به تفکیک روستاها

ردیف	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
۱	بزنجارد	۴۰۲	۴۹
۲	میرآباد	۲۶۸	۳۳
۳	نقاب	۷۸۰	۹۵
۴	حسین‌آباد	۱۸۳	۲۳
۵	کلاته شادی	۲۸۱	۳۴
۶	ابراهیم آباد	۶۸۱	۸۴
۷	هفت خانه	۱۵۳	۱۹
۸	جمع	۲۷۴۸	۳۳۷

ماخذ: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵

در مرحله بعدی برای افزایش روایی پژوهش، از روش تکنیک روایی محتوای و صورتی استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان (کارشناسان ادارات مسئول) در باره سوال‌های تحقیق تأیید شده است. برای پایایی پرسشنامه‌ها، تعداد ۳۰ پرسشنامه به صورت نمونه تکمیل گردید. پس از تکمیل و وارد کردن آن‌ها در نرم افزار SPSS ضریب آلفای کرونباخ برای آن‌ها محاسبه شد و مقدار آن ۰/۸۱ بدست آمد.

۴- یافته‌ها و تحلیل داده

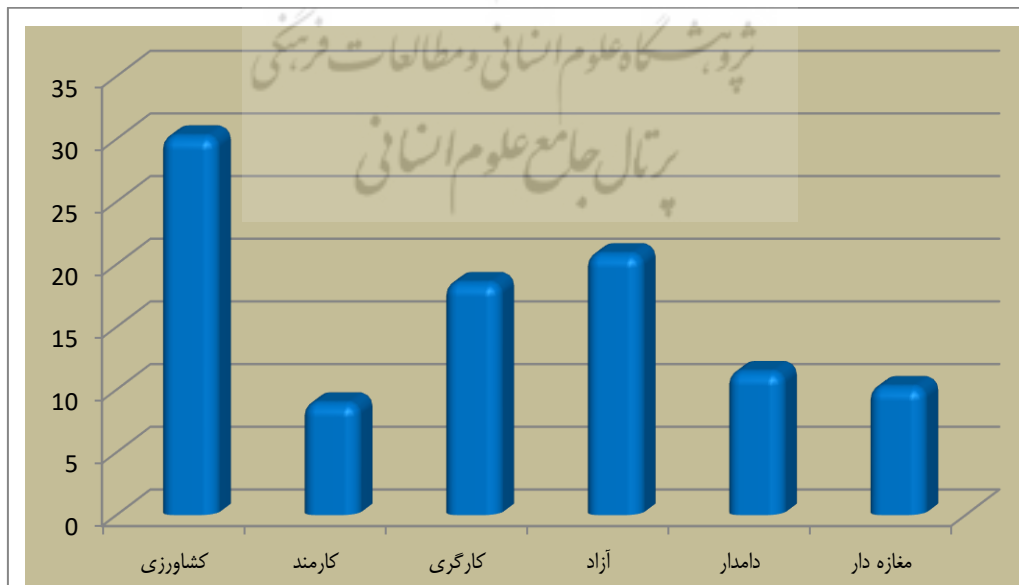
با توجه به پرسشنامه تکمیلی، از مجموع ۳۳۷ نفر افراد مورد مطالعه ۹۳/۹ درصد را مردان و ۶/۱ درصد را زنان تشکیل داده که میانگین سنی آن‌ها ۴۳/۰۹ سال است. بیشترین فراوانی مربوط به طبقه سنی ۳۵ تا ۴۵ سال بوده که (۳۵/۳) در این طبقه سنی قرار دارند. همچنین از نظر تحصیلات ۲۵/۶ درصد افراد مورد مطالعه بی‌سواد می‌باشند و تنها ۸/۸ درصد افراد نیز تحصیلات لیسانس و بالاتر دارند (جدول ۴).

جدول ۴. توزیع پاسخگویان برحسب ویژگی‌های فردی

متغیر	سطوح	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۳۱۰	۹۳/۹
	زن	۲۷	۶/۱
سن (سال)	زیر ۲۵	۱۲	۷/۵
	۲۵-۳۵	۵۰	۱۸/۹
	۳۵-۴۵	۷۹	۲۳/۶
	۴۵-۵۵	۱۵۰	۳۵/۳
	۵۵-۶۵	۳۵	۸/۹
	بالاتر از ۶۵	۱۱	۵/۸
میزان تحصیلات	بی‌سواد	۶۸	۲۵/۶
	ابتدایی	۹۸	۲۹/۵
	راهنمایی و زیر دیپلم	۱۴۶	۳۶/۲
	دیپلم	۲۰	۶/۹
	لیسانس و بالاتر	۵	۱/۸

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنین از یک سو، یافته‌های تحقیق موید آن است که شغل کشاورزی با (۳۹/۸) درصد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است و شغل کارمندی دارای کمترین درصد فراوانی می‌باشد (شکل ۳).

شکل ۳. شغل سرپرستان خانوارهای روستایی مورد مطالعه

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

درآمد ماهیانه خانوارهای مورد مطالعه به این گونه است که بیشترین گروه درآمد نیز مربوط به گروه ۵۰۰ هزار تومان تا یک میلیون تومان است که نزدیک به ۵۰ درصد در این گروه خانوارهای مورد مطالعه، در این گروه درآمدی قرار داشته‌اند (جدول ۵).

جدول ۵. متوسط درآمدی خانوارهای مورد مطالعه

ردیف	شاخص	فراوانی	درصد
۱	کمتر از ۵۰۰ هزار تومان	۱۲	۵/۵
۲	۵۰۰ هزار تومان تا یک میلیون تومان	۱۷۰	۴۰/۹
۳	یک میلیون تا یک میلیون و پانصد هزار تومان	۹۰	۲۷/۶
۴	یک میلیون پانصد تا ۲ میلیون تومان	۴۵	۱۸/۷
۵	بالاتر از ۲ میلیون تومان	۲۰	۷/۳

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

از طرف دیگر، بررسی وضعیت شاخص‌های مرتبط با بررسی و ارزیابی عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار خانوار نمونه نیز مؤید آن است که ایجاد اشتغال در فعالیت‌های (کشاورزی، دامداری، باغات) با میانگین ۳/۹۷ به ترتیب دارای بالاترین میانگین در سطح محدوده مورد مطالعه می‌باشند (جدول ۶).

جدول ۶. وضعیت شاخص‌های قابل توجه در بررسی و ارزیابی عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار از منظر خانوارهای روستایی در محدوده مورد مطالعه

شاخص‌ها	فراوانی				انحراف معیار	ضریب تغییرات
	کم	خیلی کم	متوسط	زیاد		
ایجاد اشتغال در فعالیت‌های (کشاورزی، دامداری، باغات)	۱۲/۷	۱۱/۳	۱۲/۷	۳۶/۱	۳/۹۷	۰/۲۹۲
خدمات و توسعه فعالیت‌های کارآفرینی	۷	۶/۸	۲۷/۶	۲۹	۳/۸۵	۰/۲۹۳
تنوع بخشی به منابع درآمدی خانوار	۷/۳	۶/۸	۸/۷	۴۳/۴	۳/۹۱	۰/۲۹۱
درآمدزایی	۷/۳	۶/۸	۸/۷	۴۳/۴	۳/۹۰	۰/۲۹۷
کاهش مهاجرت ساکنان به ویژه جوانان	۱۰/۱	۱۴/۴	۱۴/۱	۳۳/۸	۳/۵۴	۰/۳۶۹
مهاجرپذیری روستاها	۱۱/۳	۲۱/۷	۱۸/۶	۳۰/۱	۳/۲۳	۰/۳۹۹
همکاری برای سرمایه‌گذاری در امور روستا	۱۰/۴	۲۵/۶	۳۲/۱	۱۹/۲	۲/۹۸	۰/۳۹۳
مشارکت در تأمین هزینه‌های عمومی	۷	۷/۶	۱۳/۸	۳۶/۹	۳/۸۹	۰/۲۹۱
همدلی در میان اهالی روستا با سرمایه‌گذاران	۱۰/۱	۱۴/۴	۱۴/۱	۳۳/۸	۳/۵۳	۰/۳۶۲
میزان ارتباط کشاورزان با کارشناسان و مروجان کشاورزی	۱۴/۹	۱۵/۵	۱۵/۲	۳۵/۵	۳/۲۸	۰/۴۰۷
عضویت در تعاونی‌ها، انجمن‌ها و تشکل‌های روستایی	۱۴/۴	۲۴/۵	۱۱	۳۴/۹	۳/۱۲	۰/۴۲۲
ارتقای سواد و مهارت	۱۶/۶	۲۷/۶	۲۹/۳	۱۹/۴	۲/۷۳	۰/۴۲۴
دسترسی به مراکز آموزشی	۳/۴	۹	۷/۶	۴۹/۳	۳/۹۵	۰/۲۵۹
ایجاد مؤسسات آموزشی	۳/۴	۱۲/۴	۳۰/۷	۱۸	۳/۷۰	۰/۳۱۷
ایجاد امکانات تفریحی و سرگرمی (پارک‌های روستایی با محیطی امن	۱۴/۹	۱۶/۶	۱۶/۹	۲۴/۲	۳/۳۲	۰/۴۲۵
دسترسی به اماکن مذهبی	۲۱/۷	۲۸/۷	۲۲	۱۳/۵	۲/۷۰	۰/۴۹۲

ضرب تغییرات	انحراف معیار	تعداد	فراوانی					شاخص‌ها
			خیلی زیاد	زیاد	متوسط	خیلی کم	کم	
۰/۲۸۲	۱/۰۵۴	۳/۷۳	۲۴/۲	۴۳/۱	۱۷/۵	۱۲/۱	۳/۱	دسترسی به نیازهای اعتباری (بانک‌ها، کمک‌های بلاعوض توسط نهادهای دولتی، افزایش مقدار وام)
۰/۴۱۵	۱/۳۱۸	۳/۲۰	۲۱/۱	۱۸/۹	۳۱	۱۴/۴	۱۴/۶	بهبود راه‌های ارتباطی
۰/۵۴۵	۱/۳۹۰	۲/۵۵	۱۵/۸	۲۹	۲۸/۵	۱۴/۴	۱۲/۴	بهبود مسکن
۰/۳۶۶	۱/۲۳۰	۳/۳۶	۲۴/۸	۱۵/۸	۴۰	۹/۶	۹/۹	بهبود تجهیزات خصوصی‌سازی در روستا
۰/۴۱۱	۰/۴۰۱	۳/۱۷	۲۱/۱	۱۸/۹	۳۱	۱۴/۴	۱۴/۶	حفظ منابع طبیعی
۰/۶۶	۱/۸۹۱	۱/۸۶	۴/۵	۶/۸	۸/۷	۳۰/۱	۴۹/۹	استفاده منطقی از منابع
۰/۴۱۵	۱/۳۴۹	۳/۲۵	۲۲/۸	۲۴/۸	۱۹/۷	۱۹/۷	۱۳	حفظ اکوسیستم و پتانسیل‌های احیای آن
۰/۴۰۸	۰/۷۸۹	۳/۷۲	۱۸/۹	۳۵/۵	۱۵/۲	۱۵/۵	۱۴/۹	دسترسی به منابع آب
۰/۳۰۰	۱/۱۵۹	۳/۸۶	۳۲/۲	۴۰	۱۲/۷	۷/۳	۶/۸	حاصل‌خیزی خاک
۰/۶۴۱	۱/۷۸۶	۲/۰۲	۸/۵	۹	۸/۵	۲۳/۹	۵۰/۱	کاهش تنوع پوشش گیاهی به دلیل توسعه دامداری‌ها

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

برای بررسی وضعیت عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار در روستاهای دهستان رستاق، از تکنیک کوپراس استفاده شده است. بدین منظور ابتدا ابعاد عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار با استفاده از روش آنتروپی‌شانون مورد سنجش و وزن دهی قرار گرفتند. روش آنتروپی‌شانون یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه برای محاسبه وزن معیارهاست. براساس یافته‌های جدول شماره (۷)، شاخص اقتصادی با استفاده از تکنیک شانون بیشترین امتیاز (۰/۲۷۷) و شاخص انسانی کمترین امتیاز (۰/۱۲۰) را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۷. وزن هریک از ابعاد عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار با استفاده از روش آنتروپی‌شانون

وزن ابعاد	ابعاد	Z	ردیف
۰/۲۷۷	اقتصادی	+	۱
۰/۲۶۱	اجتماعی	+	۲
۰/۱۲۰	انسانی	+	۳
۰/۲۱۱	فیزیکی	+	۴
۰/۱۳۱	زیست محیطی	+	۵

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مدل کوپراس، گزینه‌ای که بهترین وضعیت را به لحاظ ابعاد مورد نظر داشته، با بالاترین درجه اهمیت مشخص می‌شوند که برابر با ۱۰۰ درصد است براین اساس روستای نقاب برابر ۱۰۰ بهترین وضعیت را به لحاظ ۵ بعد پژوهش در زمینه بررسی و ارزیابی عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار در بین روستاهای این دهستان داراست و روستای ابراهیم آباد با ۸۹/۶۵ در رتبه دوم قرار دارد (جدول ۸).

جدول ۸. نتایج ارزیابی مدل کوپراس

رتبه‌ها	خروجی مدل کوپراس %	گزینه‌ها
۳	۸۷/۵۶	بزنجارد
۴	۷۳/۹۱	میرآباد
۱	۱۰۰	نقاب
۷	۶۰/۷۹	حسین‌آباد
۵	۶۸/۶۹	کلاته شادی
۲	۸۹/۶۵	ابراهیم‌آباد
۶	۶۵/۳۳	هفت‌خانه

با توجه به اینکه ماندگاری در سطح روستاهای کشور کم شده است و روند مهاجرتی به سمت شهرها روز به روز بیشتر شده است و یکی از عوامل آن می‌تواند عامل اقتصادی (اشتغال و دستیابی به معیشتی پایدار) باشد. براین اساس، برای پاسخ به این سؤال تحقیق که، از بین عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی، کدام عامل اهمیت بیشتری دارد. از آزمون t استفاده شد. نتایج این آزمون حاکی از آن است که عامل اقتصادی (۱۵/۱۴۴) در معیشت پایدار خانوارهای روستایی نقشی فوق العاده چشم‌گیری داشته است. از این رو اگر اقتصاد خانوارهای روستایی در سطحی مطلوب باشد، نتیجه آن می‌تواند معیشتی پایدار برای خانوارها را به دنبال داشته باشد (جدول ۹).

جدول ۹. نتایج آزمون t استودنت عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی

ردیف	شاخص‌ها	مقدار t	Sig(2-tailed)	Std.Deviation
۱	اقتصادی	۱۵/۱۴۴	۰/۰۰۰	۰/۶۸۹
۲	اجتماعی	۱۲/۱۰۲	۰/۰۰۰	۰/۵۴۱
۳	انسانی	۱۰/۰۹۶	۰/۰۰۰	۰/۳۶۷
۴	زیست محیطی	۱۰/۱۳۲	۰/۰۰۰	۰/۴۰۱
۵	فیزیکی	۱۱/۱۰۲	۰/۰۰۰	۰/۴۸۰

همچنین برای بررسی سؤال دوم «چه تفاوتی بین روستاهای مورد مطالعه از نظر عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی وجود دارد» از آزمون کروسکال - والیس استفاده شده است. نتایج آزمون کروسکال - والیس در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، انسانی، زیست محیطی، فیزیکی) نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی در روستاهای مورد مطالعه با سطح معنی‌داری (sig) که کمتر از (۰/۰۵) بوده است (جدول ۱۰). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که فرض صفر مبنی بر برابری میزان عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی در این ابعاد نام برده شده در روستاهای مورد مطالعه رد می‌شود. به عبارت دیگر با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که میزان عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی در این ابعاد نام برده شده در روستاهای محدوده مورد مطالعه متفاوت است. نتایج نشان می‌دهد که با افزایش سطح مطلوبیت معیشت پایدار خانوارهای روستایی با میزان تفاوت در روستاهای مورد مطالعه افزایش یافته است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون کروسکال-والیس در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، انسانی، زیست محیطی، فیزیکی)

میانگین فیزیکی	میانگین زیست محیطی	میانگین انسانی	میانگین اجتماعی	میانگین اقتصادی	موارد
۲۷/۵۲۱	۲۵/۲۱۱	۲۴/۱۳۹	۳۰/۳۳۰	۳۵/۴۵۳	Chi-Square
۶	۶	۶	۶	۶	Df
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	Asymp.Sig

۵- بحث و فرجام

امروزه عواملی همچون فقر شدید، به خطر افتادن معیشت روستاییان، ناتوانی اقتصاد روستاییان منجر به افزایش آسیب‌پذیری قشر روستایی می‌شود، در واقع، ناامنی غذایی، استفاده بی‌رویه از منابع طبیعی و غیره اهمیت توجه به معیشت پایدار را که یکی از ارکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی است ضروری می‌نماید. از این رو، اساس توسعه انسانی و توسعه اقتصادی بر معیشت پایدار استوار است. معیشت پایدار چیزی فراتر از شغل است که در برگیرنده فعالیت‌ها، قابلیت‌ها و دارایی‌ها برای گذران زندگی است. از این رو، رهیافت معیشت پایدار، ظرفیت آن را دارد تا پایداری را تضمین کند چرا که پایداری شاخص کلیدی برای موفقیت است. در این میان، با توجه به اهمیت رویکرد معیشتی در فرآیند توسعه انسانی، به ویژه در مناطق کم‌توسعه، این پژوهش باهدف بررسی عوامل مؤثر بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی در یکی از دهستان‌های شهرستان خلیل‌آباد به نام دهستان رستاق انجام گرفت.

از نتایج حاصل از تحلیل‌های آماری تحقیق می‌توان استنباط نمود که با کاهش و رفع موانع بخش کشاورزی و توسعه این بخش برای خانوارهای ساکن روستاهای دهستان رستاق، سطح معیشت خانوارهای مورد مطالعه بهبود می‌یابد. نتایج این تحقیق، همسو با یافته‌های پژوهشی ابراهیمی (۱۳۸۹)، اصغری لقمجانی و ایزدی (۱۳۹۶) می‌باشد که معتقدند توسعه بخش کشاورزی و رفع موانع این بخش، نقش مؤثری در درآمدزایی، اشتغال‌زایی و اقتصاد روستایی دهستان زاوه در تربت‌حیدریه و رشتخوار داشته است.

برای بررسی وضعیت عوامل مؤثر برای دستیابی به معیشت پایدار در روستاهای دهستان رستاق، از تکنیک آنتروپی شانون استفاده شده، یافته‌های تحقیق موید آن است که، شاخص اقتصادی با استفاده از تکنیک شانون بیشترین امتیاز (۰/۹۷۵۶) و شاخص انسانی کم‌ترین امتیاز (۰/۷۴۲۵) را به خود اختصاص داده‌اند.

به سخنی دیگر، در مدل کوپراس، گزینه‌ای که بهترین وضعیت را به لحاظ ابعاد مورد نظر داشته، با بالاترین درجه اهمیت مشخص می‌شوند که برابر با ۱۰۰ درصد است براین اساس روستای نقاب برابر ۱۰۰ بهترین وضعیت را به لحاظ ۵ بعد پژوهش در زمینه بررسی عوامل مؤثر برای بر معیشت پایدار در بین روستاهای این دهستان داراست و روستای ابراهیم آباد با ۸۹/۶۵ در رتبه دوم قرار دارد.

در نهایت، با عنایت به یافته‌ها و نتایج پژوهش پیشنهادت زیر در راستای پژوهش بیان می‌شود:

- برگزاری گردهمایی‌های مختلف در سطح روستا به وسیله سازمان‌های ذی‌ربط (جهاد کشاورزی، فرمانداری، بخشداری) جهت آموزش برنامه‌های ترویجی و بهبود دانش و مهارت خانوارهای روستایی در جهت کسب توانمندی‌های لازمه برای انجام فعالیت‌های درآمدزا در سطح دهستان رستاق
- به منظور افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در جهت توسعه روستاهای دهستان رستاق، باید خدمات حمایتی بیشتری از سوی دولت و سازمان‌های مربوطه شکل بگیرد
- پایداری ابعاد مورد مطالعه (اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی، انسانی، زیست محیطی) در دهستان رستاق امکان پذیر باشد که این منوط به افزایش کیفیت زندگی در ابعاد مختلف است

- ساکنان برخی از روستاها غیر از کشاورزی و دامداری به کسب و کاری دیگر نمی‌پردازند و به همان اکتفا می‌کنند. لذا ایجاد تنوع در فعالیت‌های معیشتی یک امر ضروری است
- برای جلوگیری از خروج سرمایه‌های که خانوارهای روستایی چه از بخش کشاورزی و چه از بخش‌های دیگر بدست می‌آورند و سرمایه‌گذاری آنها در شهرها، پیشنهاد می‌گردد که با تشویق و حمایت دستگاه‌های اجرایی ذیربط، این سرمایه‌ها در جهت ایجاد کارآفرینی و اشتغال‌زایی در داخل روستاها هدایت گردد تا از مهاجرت خانوارها (که برای تأمین معیشت خود به ناچار اقدام به مهاجرت از این روستاها می‌نمایند)، جلوگیری شود.
- با توجه به اینکه معیشت پایدار در روستاهای دهستان رستاق به میزان زیادی به تولیدات محصولات کشاورزی بستگی دارد، می‌توان در روستاهای دهستان با توجه به سازگاری آب و هوایی تنوع کشت ایجاد کرد.

۶- منابع

- اصغری لقمجانی، صادق، و ایزدی، علی (۱۳۹۶). واكوی نقش محصولات استراتژیک در معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: تولید زعفران در دهستان رشتخوار)، *زراعت و فناوری زعفران*، ۵(۳)، ۲۹۳-۳۷۳. <https://doi.org/10.22048/josat.2017.46917.1135>
- بذرافشان، جواد، طولابی‌نژاد، مهرشاد و حملی، نجمه (۱۳۹۸). بررسی عوامل و محرک‌های تغییر الگوی معیشت روستاهای مناطق مرزی (مورد مطالعه: دهستان مینان، شهرستان سرپاز)، *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۸(۴۹)، ۱۵۰-۱۲۷. <http://dx.doi.org/10.29252/jgs.18.49.127>
- بریمانی، فرامرز، راستی، هادی، رئیسی، اسلام، و محمدزاده، مسعود (۱۳۹۵). تحلیل عوامل جغرافیایی مؤثر بر معیشت خانوار در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قصر قند)، *جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای*، ۶(۱۸)، ۹۶-۸۵. <https://doi.org/10.22111/gaij.2016.2370>
- بسحاق، محمدرضا (۱۳۹۰). تحلیلی بر توسعه روستایی با تاکید بر بخش کشاورزی شهرستان ازنا، *پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی*، دانشگاه اصفهان.
- پایدار، ابودر، طولابی‌نژاد، مهرشاد و بامری، زبیده (۱۳۹۸). احیای معیشت پایدار روستاهای سنتی از طریق توسعه گردشگری (موردشناسی: دهستان ناهوک، شهرستان سراوان)، *جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای*، ۹(۳۲)، ۷۸-۵۹. <https://doi.org/10.22111/gaij.2019.4961>
- جمعه‌پور، محمود، و احمدی، شکوفه (۱۳۹۰). تاثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)، *پژوهش‌های روستایی*، ۴(۱)، ۶۳-۳۳. https://jrur.ut.ac.ir/article_22749.html
- حاجی، لطیف، چیدری، محمد، و چوپچیان، شهلا (۱۳۹۵). تحلیل ساختاری مولفه‌های مؤثر بر توسعه پایدار تعاونی‌های تولید کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان نقده، *پژوهش‌های روستایی*، ۷(۲۵)، ۲۱۶-۱۹۵. <https://doi.org/10.22059/jrur.2016.58392>
- رومیانی، احمد، سجاسی قیداری، حمدالله، شایان، حمید، و سنایی مقدم، سروش (۱۳۹۶). نیازمندی‌های روستاییان برای دستیابی به معیشت پایدار، *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۶(۱)، ۲۰۳-۱۸۳. <https://www.magiran.com/paper/1784687>
- ریگی، مسعود، بارانی، حسین، سپهری، عادل، عابدی سروستانی، احمد، و پهلوانی، مصیب (۱۳۹۸). شناسایی عدم قطعیت‌ها، پیشران‌ها و راهبردهای پایداری معیشت وابسته به مرتع‌داری در جوامع روستایی (مطالعه موردی: مراتع ایران تورانی سیستان و بلوچستان)، *جغرافیا و توسعه*، ۵۶(۱)، ۹۱-۱۱۸. <https://doi.org/10.22111/gdij.2019.4894>
- سجاسی قیداری، حمدالله، صادق‌قلو، طاهره، و پالوج، مهدی (۱۳۹۲). اولویت‌بندی راهبردهای توسعه معیشت پایدار روستایی با مدل ترکیبی سوات تاپسیس فازی (مطالعه موردی: شهرستان خدابنده)، *روستا و توسعه*، ۱۶(۲)، ۱۱۰-۸۵. <https://doi.org/10.30490/rvt.2018.59284>
- شانازی، کاروان، و اعظمی، موسی (۱۳۹۶). اثرات تالاب زریوار مریوان بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی، *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۲(۲)، ۲۳۵-۲۴۹. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20081758.1396.13.2.14.4>

- شاهرخی ساردو، صالح، میرزایی، شهاب، محمودی برام، موسی، و حسن پور، بهروز (۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه کشاورزی (زیربخش زراعت) مناطق روستایی مطالعه موردی: دهستان دشت روم شهرستان بویر احمد، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴(۱۲)، ۹۴-۷۷.
<https://www.sid.ir/paper/236512/fa>
- شایان، محسن، قنبری، سیروس، و بذرافشان، جواد (۱۳۹۷). سطح‌بندی و تحلیل وضعیت پایداری در سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی شهرستان زرین دشت، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، ۸(۲۶)، ۱۹۶-۱۷۹.
<https://doi.org/10.22111/gaij.2018.3633>
- طایی، بطول (۱۳۹۲). تحلیل اثرات فعالیت کشاورزی در توسعه روستایی شهرستان سمیرم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی.
- عزمی، آئیژ، میرزایی قلعه، فرزاد، و شمسی، رقیه (۱۳۹۲). چالش‌ها و مشکلات بخش کشاورزی و نقش آن در مهاجرت از روستا به شهر (مطالعه موردی: دهستان شیرز شهرستان هرسین)، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۱۷(۲)، ۷۰-۵۵.
<http://hsmasp.modares.ac.ir/article-21-55-70>
6005-fa.html
- عزیزپور، فرهاد و امیری، فاطمه (۱۳۹۷). ارزشیابی اثرات اجرای سیاست اسکان مجدد در نواحی روستایی مبتنی بر رهیافت معیشت پایدار (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان اوج)، جغرافیا و محیط طبیعی، ۲۶(۱)، ۱۵۰-۱۳۳.
<https://doi.org/10.22067/geo.v7i2.64560>
- عنابستانی، علی اکبر، و جوانشیری، مهدی (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر مکان‌یابی کاربری اراضی در طرح‌های هادی روستایی، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳(۷)، ۵۴-۳۵.
<http://serd.khu.ac.ir/article-1-1951-fa.html>
- فدایی، عبدالمجید، و زاهدی، محمدرضا (۱۳۸۵). مقایسه وضعیت شاخص‌های سلامت در یک روستای پایلوت طرح نیازهای اساسی توسعه (bdn) استان چهارمحال بختیاری، دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، ۸(۱)، ۱۹-۱۳.
<https://www.sid.ir/paper/58422/fa>
- کریم، محمد حسین، صفدری نهاد، محمود، و امجدی پور، مسعود (۱۳۹۳). توسعه کشاورزی و اقتصاد مقاومتی، جایگزین نفت، سیاست‌های راهبردی و کلان، ۲(۶)، ۱۲۷-۱۰۳.
https://www.jmsp.ir/article_7371.html
- محمدی، سعدی، مرادی، اسکندر، و رشیدی، زیننده (۱۳۹۶). اثرات گردشگری بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی، از دید جامعه‌میزبان، مطالعه موردی: بخش اورامان (شهرستان سروآباد)، انجمن جغرافیایی ایران، ۱۵(۵۲)، ۱۳۶-۱۲۱.
<https://civilica.com/doc/691505>
- مهدوی، مسعود، و شمسی الدینی، علی (۱۳۹۲). تحلیلی بر نقش توانمندی‌های محیطی در توسعه پایدار نواحی روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان رستم)، جغرافیایی سرزمین، ۱۰(۳۹)، ۳۶-۱۹.
https://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_6143.html
- هادی‌زاده بزاز، مریم، بوزرجمهری، خدیجه، شایان، حمید، و نوغانی دخت بهمنی، محسن (۱۳۹۴). ارزیابی عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی با رویکرد توسعه کشاورزی مطالعه موردی: شهرستان نیشابور، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴(۱۰)، ۱۲۵-۱۱۱.
<https://civilica.com/doc/663872>
- Aremu, Y. S. (2014). Role of Agriculture in Economic Growth and Development: Nigeria Perspective. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA)*, 5 (6), 1-22. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/55536>
- Byrd, E., Bosley, H. and Dronberger, M. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of Carolina tourism impacts in rural eastern North. *Tourism Management*, 30 (1), 693-703.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.10.021>
- Carney, D. (1998). Implementing the sustainable rural livelihoods Approach. In D. Carney (Ed), *Sustainable rural livelihoods*.
- Chambers, R., and Conway, G. (1992). Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. IDS Discussion Paper 296, *Brighton: Institute of Development Studies (UK)*.
- Darden, P., Roland, R., Allison, G., and Allen, C. (2002). Sustainable livelihood approaches – from the framework to the field. *Supporting Livelihoods - Evolving Institutions*, University of Bradford.
- DFID (1999). *Sustainable livelihoods guidance sheets*. London, UK: DFID.
- FAO and ILO. (2009). The Live hood assessment tool-kit. Rome and Geneva: Food and Agriculture Organization of the United Nations, and International Labour Organization, *Department for International Development*, London
- Jun, H., and Xiang, H. (2011). Development of Circular Economy Is A Fundamental Way to Achieve Agriculture Sustainable Development in China, Published by Elsevier Ltd. Selection

- and peer-review under responsibility of RIUDS. *Energy Procedia*, 5(11), 1530-1534. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2011.03.262>
- Liu, Z., and Liu, L. (2016). Characteristics and driving factors of rural livelihood transition in the east coastal region of China: A case study of suburban Shanghai. *Journal of Rural Studies*, 43 (1). 145–158. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.12.008>
- Loison, S. A. (2015). Rural livelihood diversification in Sub-Saharan Africa: A literature review rural livelihood diversification in Sub-Saharan Africa: A literature review. *The Journal of Development Studies*, 51(9): 1125- 1138. <https://doi.org/10.1080/00220388.2015.1046445>
- Losch, B., Magrin, G., and Imbernon, J. (2013). A new emerging rural world: An overview of rural change in Africa. *Montpellier. CIRAD*. <https://agritrop.cirad.fr/569608/>
- Mkuna, E., Baiyegunhi, L., and Adamus, W. (2020). Sustainable livelihood alternatives among Nile perch (*Lates niloticus*) fishers in Lake Victoria Tanzania: analytical hierarchy process (AHP) approach. *Journal of Economic Structures*, 9(1), 1-18. <https://doi.org/10.1186/s40008-020-00206-4>
- Phillips, J. L. and Potter, R. B. (2003). *Social dynamics of "Foreign-Born" and "Young" returning nationals*.
- Scoones, I (1998). Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis (No. IDS Working Paper (72). Brighton. IDS. <https://www.staff.ncl.ac.uk/david.harvey/AEF806/Scoones1998.pdf>
- Scoones, I. (2009). Livelihoods perspectives and rural development. *The Journal of Peasant Studies*, 36(2): 171- 196. <https://doi.org/10.1080/03066150902820503>
- Shen, F. (2009), Tourism and Sustainable Livelihoods Approach: Application within the Chinese context, *Ph.D. thesis*, Lincoln university.
- Straka, J. and Tuzova, R. (2016). Factors Affecting Development of Rural Areas in the Czech Republic: A Literature Review. *procedia social and Behavioral Sciences*, 10 (11), 496-505. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.525>
- Tang, Q., Bennett, S.J., Xu, Y., and Li, Y. (2013). Agricultural practices and sustainable livelihood: Rural transformation within the Loess Plateau, China. *Applied Geography*, 41(1), 15-23. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.03.007>
- Waleign. S. Z, Pouliot. M, Larsen. H. O, and Smith-Hall. C. (2016). Combining Household Income and Asset Data to Identify Livelihood Strategies and Their Dynamics, *Journal of Development Studies*, 53(6): 769-787. <https://doi.org/10.1080/00220388.2016.1199856>
- Wang, C., Yaoqi, Z., Yusheng, Y., Qichun, Y., John, K., Yecheng, X. and Linglin, X. (2016). Assessment of sustainable livelihoods of different farmers in hilly redsoil erosion areas of southern China. *Ecological Indicators*, 64(2), 123–131. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.12.036>
- Wang, N., Gao, Y., Wang, Y. and Li, X. (2016). Adoption of ecofriendly soil-management practices by smallholder farmers in Shandong Province of China, *Soil Science and Plant Nutrition*, 62(2): 185-193. <https://doi.org/10.1080/00380768.2016.1149779>
- Wei, B., Guiwu, S., Wenhua, Q. and Lei, S. (2016). The livelihood vulnerability of rural households in earthquake-stricken areas, a case study of ning'er. Yunnan Province, *Sustainability*, 8(566), 1-16. <https://doi.org/10.3390/su8060566>
- Xu, Y. and Shi, G. (2020). Sustainable Livelihood Rehabilitation of the Sea-Lost Fishermen in China: A Case Study of R City in Shandong Province. *Journal of Coastal Research*, 111(SI), 356-360. <https://doi.org/10.2112/JCR-SI111-067.1>

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی